

شرح‌های کتاب‌های حدیثی

کلیدواژه: کتاب‌های حدیثی، شرح اصول کافی، شرح فروع کافی، مناهج الاخبار، ملاذ الاخبار، شرح غررالحکم.

پرسش: چه شرح‌هایی بر [کتاب‌های حدیثی شیعه](#) نوشته شده است؟ (آیا کتاب «مرآة العقول» که در تصحیح و شرح کتاب «کافی» هست، کتب دیگری نیز در تصحیح و شرح کتاب «کافی» و کتاب‌های دیگر روایی نوشته شده است؟).

پاسخ: برخی شرح‌هایی که بر کتاب‌های حدیثی نوشته شده است، عبارت‌اند از: ۱. [شرح اصول کافی](#) اثر [ملاصدرا شیرازی](#)؛ ۲. [شرح فروع کافی](#) اثر [محمدصادق مازندرانی](#)؛ ۳. [مناهج الاخبار فی شرح الاستبصار](#) اثر [احمد بن زین العابدین علوی عاملی](#)؛ ۴. [شرح غررالحکم و دررالکلم](#) اثر [آقا جمال خوانساری](#).

فهرست مندرجات

- ۱ - شرح‌های کتب روایی شیعه
 - ۱.۱ - شرح اصول کافی
 - ۱.۱.۱ - ویژگی نویسنده
 - ۱.۲ - شرح فروع کافی
 - ۱.۲.۱ - موضوعات
 - ۱.۲.۲ - شیوه نویسنده
 - ۱.۳ - مناهج الاخبار
 - ۱.۳.۱ - مجلدات
 - ۱.۳.۲ - شیوات
 - ۱.۳.۳ - بیان نظرات علما
 - ۱.۴ - ملاذ الاخبار
 - ۱.۴.۱ - شرح بر تهذیب الاحکام
 - ۱.۴.۲ - نام نویسنده
 - ۱.۴.۳ - جمع‌آوری حواشی
 - ۱.۴.۴ - شیوه نویسنده
 - ۱.۵ - شرح غررالحکم و دررالکلم
 - ۱.۵.۱ - بهترین شرح فارسی
 - ۱.۵.۲ - محتوا
 - ۱.۶ - لوامع صاحب‌قرانی
 - ۱.۶.۱ - نام دیگر کتاب
 - ۱.۶.۲ - شرح بر من لا یحضره الفقیه
 - ۱.۶.۳ - شیوه نویسنده
 - ۲ - نکته پانانی
 - ۳ - پانویس
 - ۴ - منبع

شرح‌های کتب روایی شیعه

کتاب‌های متعددی در شرح کتب روایی شیعه به [زبان عربی](#) و فارسی نوشته شده است، که در اینجا برخی از آنها معرفی شده است:

← شرح اصول کافی

[شرح اصول کافی](#)، نوشته [صدرالدین مجد بن ابراهیم شیرازی](#) (م ۱۰۵۰ق) مشهور به [ملاصدرا](#) است. [۱] آقا بزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ۱۳، ص ۹۹، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ق.

← ویژگی نویسنده

این کتاب از جمله شروحی است که بر یکی از منابع مهم شیعی، یعنی [اصول کافی](#) نگاشته شده است. گرچه نام ملاصدرا با [فلسفه اسلامی](#) و [حکمت متعالیه](#) عجین شده و با شنیدن و دیدن این نام، بلندای افق [اندیشه](#) این اندیشمند فرزانه در زمینه [فلسفه](#) و [عرفان](#) در [ذهن](#) تداعی می‌شود، اما با نگرستن در آثار تفسیری و حدیثی او به‌خوبی مشاهده می‌گردد که ابعاد اندیشه‌ای این بزرگ‌مرد، تنها در معقول خلاصه نمی‌شود و در حوزه منقول نیز از آگاهی گسترده، بینشی استوار و نگاهی ژرف برخوردار است.

← شرح فروع کافی

شرح فروع کافی نوشته [مجدهدادی بن مجدصالح مازندرانی اصفهانی](#) (م ۱۱۲۰ق) است.
[۱] آقا بزرگ تهرانی، [الذریعة الی تصانیف الشیعة](#)، ج ۱۳، ص ۲۸۰، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ق.
[۲] [مازندرانی، مجدهدادی بن مجدصالح، شرح فروع الکافی، مقدمه مؤلف، ج ۱، ص ۴۵، قم، دارالحدیث للطباعة و النشر، چاپ اول، ۱۴۲۹ق.](#)
[۳] آقا بزرگ تهرانی، [الذریعة الی تصانیف الشیعة](#)، ج ۲۰، ص ۴۲۰، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ق.

← موضوعات

این کتاب شامل شرح مباحث [روزه](#)، [حیض](#)، [جناز](#)، [نماز](#)، [زکات](#) و [حج](#) می‌باشد.

← شیوه نویسنده

روش این کتاب قبل از این‌که روش حدیثی باشد، فقهی است. مؤلف در این کتاب مسلک علمایی مانند [محقق حلی](#)، [علامه حلی](#) و [شهید ثانی](#) را پیموده و بعد از کتابت عنوان باب، اقوال مختلف در آن باب را ذکر می‌کند؛ سپس ادله و بعد بحث کاملی از آن مبحث ارائه می‌نماید و با استناد به کتب لغت مانند [صحاح](#)، [نهایه](#)، [قاموس](#) و مغرب، به شرح احادیث باب می‌پردازد و در مواضعی مباحث رجالی مرتبط با [احادیث](#) را ذکر می‌کند.

← مناهج الاخبار

[مناهج الاخبار فی شرح الاستبصار](#)، نوشته [احمد بن زین‌العابدین علوی عاملی اصفهانی](#).
[۵] آقا بزرگ تهرانی، [الذریعة الی تصانیف الشیعة](#)، ج ۲۲، ص ۳۴۲، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ق.
(متوفای قبل از ۱۰۶۰ق) است.
[۶] آقا بزرگ تهرانی، [الذریعة الی تصانیف الشیعة](#)، ج ۶، ص ۲۲۳، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ق.
این کتاب به [زیان عربی](#)، در شرح کتاب «[الاستبصار](#)» [شیخ طوسی](#) نگاشته شده است.

← مجلدات

کتاب «مناهج الاخبار»، در سه جلد تنظیم شده است؛ شارح در جلد اول، به شرح مطالب [طهارت](#) و نماز، در جلد دوم، به تشریح مباحث [روزه](#)، [خمیس](#) و زکات و در جلد سوم، به بررسی مطالب حج پرداخته است.

← شبهات

وی، در مقدمه، شبهات متعددی را از [زیان](#) یکی از معاصرین ذکر کرده و پاسخ داده است و چون یکی از شبهات این بوده که تمام روایات [کتب اربعه](#)، خصوصاً آنچه در «تهدیب» و «استبصار» آمده، صحیح است، شارح، این کتاب را تألیف نموده تا آنچه را در مورد مطالب کتاب «[الاستبصار](#)» در زمینه اشکالات سندی و متنی [احادیث](#)، از کتب [اصحاب](#) استفاده نموده، بیان نماید.
[۷] [علوی عاملی، احمد بن زین‌العابدین، مناهج الاخبار فی شرح الاستبصار، مقدمه شارح، ج ۱، ص ۳، قم، مؤسسه اسماعیلیان، چاپ اول، ۱۳۹۹ق.](#)

← بیان نظرات علما

وی، در این کتاب، نظریات بسیاری از علمای شیعه (مانند [سید مرتضی](#)، [علامه حلی](#)، [شهید اول](#)، [محقق اول](#) و محقق ثانی) و نیز علمای اهل تسنن را در باب مطالب مورد بحث ذکر کرده است. این کتاب، منبعی خوب برای آشنایی با نظریات فقهی، روایی و رجالی مؤلف آن، میر سید [احمد بن زین‌العابدین علوی](#) و بحث‌های مطرح میان اخباری‌ها و دیگر علمای شیعه در قرن یازدهم هجری می‌باشد.
شارح، در هر مبحثی، نخست، قسمتی از [کلام شیخ طوسی](#)، صاحب کتاب «[الاستبصار](#)» را با عنوان «قال رحمه الله» ذکر می‌کند و سپس با عنوان «اما السند» و «اما المتن» به نقد و بررسی آن می‌پردازد.

← ملاذ الاخبار

[ملاذ الاخبار فی فهم تهذیب الاخبار](#)، نوشته مجدباقر مجلسی (م ۱۱۱۰ق) است. [آقا بزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ۲۲، ص ۱۹۱، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ق.](#)

← شرح بر تهذیب الاحکام

این کتاب یکی از شرح‌های معتبری است که بر کتاب «[تهذیب الاحکام](#)» شیخ طوسی (م ۴۶۰ق) نوشته شده است.

← نام نویسنده

[علامه مجلسی \(رحمة الله علیه\)](#) به درخواست فرزندش مجدصادق آن را تألیف نموده است. [مجلسی، مجدباقر، ملاذ الاخبار فی فهم تهذیب الاخبار، ج ۱، ص ۴، مقدمه علامه مجلسی، قم، کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی، چاپ اول، ۱۴۰۶ق.](#)

← جمع‌آوری حواشی

وی حواشی متعددی که در مدتی نسبتاً طولانی بر قسمت‌های مختلف کتاب تهذیب شیخ طوسی از [طهارت](#) تا [دیات](#) نگاشته بوده، در این کتاب جمع‌آوری نموده است. [آقا بزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ۲۲، ص ۱۹۱، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ق.](#)

← شیوه نویسنده

مؤلف در این کتاب پس از نقل [روایت](#)، ابتدا سند آن را مورد بررسی قرار می‌دهد و سپس در صورتی که متن روایت نیاز به توضیح داشته باشد، به شرح متن و دلالت [حدیث](#) می‌پردازد.

← شرح غررالحکم و دررالکلم

شرح غررالحکم و دررالکلم، نوشته آقا جمال [مجددین حسین خوانساری](#) (م ۱۱۲۵ق) است. [آقا بزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ۱۳، ص ۳۷۶، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ق.](#)

← بهترین شرح فارسی

شرح محقق خوانساری بر «[غررالحکم و دررالکلم](#)» [عبدالواحد بن مجد تمیمی آمدی](#) (م ۵۵۰ق) از بهترین شرح‌های فارسی بر این کتاب است.

← محتوا

اصل کتاب غررالحکم و دررالکلم شامل گفتارهای [امام علی \(علیه السلام\)](#) است که به شیوه الفبایی چیدمان شده است.

← لوامع صاحب قرانی

لوامع صاحب قرانی مشهور به شرح [فقیه](#)، نوشته [مجدتقی بن مقصودعلی مجلسی](#) (م ۱۰۷۰ق) است.

← نام دیگر کتاب

نام دیگر لوامع صاحب قرانی، «[اللوامع القدسیه](#)» می‌باشد. [آقا بزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ۱۸، ص ۳۶۹، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ق.](#)

← شرح بر من لا یحضره الفقیه

این کتاب به [زبان فارسی](#)، در شرح و ترجمه کتاب «[من لا یحضره الفقیه](#)» شیخ صدوق (م ۳۸۱ق) می‌باشد.

مؤلف در این کتاب از پرداختن به اصطلاحات و مباحث پیچیده علمی خودداری کرده و به شرح فارسی و گاهی توضیحات کوتاه سندی یا جواب برخی شبهات بسنده کرده است.

نکته پایانی

گفتنی است هرچند تصحیح و شرح کتاب‌های حدیثی کار علمی ارزشمندی است، اما از لحاظ اعتبار و اطمینان به دیدگاه‌هایی که در شرح احادیث ارائه شده، لازم است [تفسیر](#) مرتبط با هر روایت به صورت جداگانه مورد بررسی قرار گیرد.

پانویس

۱. [↑ آقا بزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانيف الشيعة، ج ۱۳، ص ۹۹، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ ق.](#)
۲. [↑ آقا بزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانيف الشيعة، ج ۱۳، ص ۳۸۰، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ ق.](#)
۳. [↑ مازندرانی، مجدهادی بن مجدصالح، شرح فروع الکافی، مقدمه مؤلف، ج ۱، ص ۴، قم، دارالحدیث للطباعة و النشر، چاپ اول، ۱۴۳۹ ق.](#)
۴. [↑ آقا بزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانيف الشيعة، ج ۲۰، ص ۴۲۰، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ ق.](#)
۵. [↑ آقا بزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانيف الشيعة، ج ۲۲، ص ۳۴۲، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ ق.](#)
۶. [↑ آقا بزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانيف الشيعة، ج ۶، ص ۲۲۲، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ ق.](#)
۷. [↑ علوی عاملی، احمد بن زین العابدین، مناهج الاخبار فی شرح الاستبصار، مقدمه شارح، ج ۱، ص ۳، قم، مؤسسه اسماعیلیان، چاپ اول، ۱۳۹۹ ق.](#)
۸. [↑ آقا بزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانيف الشيعة، ج ۲۲، ص ۱۹۱، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ ق.](#)
۹. [↑ مجلسی، مجدباقر، ملاذ الاخبار فی فهم تهذیب الاخبار، ج ۱، ص ۴، مقدمه علامه مجلسی، قم، کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی، چاپ اول، ۱۴۰۶ ق.](#)
۱۰. [↑ آقا بزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانيف الشيعة، ج ۲۲، ص ۱۹۱، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ ق.](#)
۱۱. [↑ آقا بزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانيف الشيعة، ج ۱۳، ص ۳۷۶، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ ق.](#)
۱۲. [↑ آقا بزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانيف الشيعة، ج ۱۸، ص ۳۶۹، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ ق.](#)

منبع

[پارگاه اسلام کوئیت، برگرفته از مقاله «شرح‌های کتاب‌های حدیثی»، تاریخ بازبینی ۱۳۹۵/۰۵/۰۷.](#)